היום נלמד בעזרת ה׳:

בכורות דף נב

(בעמוד הקודם)

משנה: המשנה מדברת על ירושת הבכור: **הבכור נוטל:** הבכור מקבל פי שניים רק בנכסי האב לאחר מותו, ולא בנכסי האם.

ואינו נוטל ב׳שבח׳: כלומר אם השביחו הנכסים לאחר שמת האב, הוא מקבל פי שניים רק בשווי שלהם בזמן שמת האב, אבל בשווי שהשביחו לאחר מכן הוא מקבל חלק אחד כמו שאר האחים.

ולא ב׳ראוי כבמוחזק׳: הבכור לא מקבל פי שניים בנכסים שהיו ראויים לבוא לידי האב בזמן המיתה. כגון שלאחר מות האב מת הדוד אחיו של האבא בלא ילדים, והאבא היה אמור לירש אותו (והוא מעביר את הירושה לבניו). הנכסים הללו היו ראויים לבוא לידי האבא כי הוא אמור לירש את הדוד. אמנם הבכור מקבל פי שניים רק בנכסים שהיו מוחזקים בידיים של האב לפני שמת.

הגמרא מביאה מקרים נוספים הדומים לבכור:

ולא האשה בכתובתה: כמו הבכור, כך גם האשה שמת בעלה ובאה לגבות את כתובתה מהירושה, אינה גובה את הכתובה מהשבח (אם לא היה מספיק כסף בירושה בשביל הכתובה, ולאחר שמת האב השביחו הנכסים, היא לא גובה מהשבח). וכן אינה גובה מהנכסים שהיו ראויים לבוא.

ולא הבנות במזונותיהן: אם לאשה הזו היו בנות מנישואין קודמים, ובעלה החדש קיבל על עצמו לפרנס את הבנות במשך מספר שנים, ומת באמצע, הבנות לא גובות את המזונות מ׳השבח׳ או מ׳הראוי׳.

ולא היבם: אם מת אחד האחים ללא ילדים, ואחד האחים ייבם את אשתו. כשמת האב, היבם מקבל בירושה גם את חלק אחיו המת. גם כאן הוא לא מקבל את החלק של אחיו בשבח ולא בראוי.

גמרא: הגמרא מבארת את טעם הדינים שבמשנה. **מאי טעמא?** שהבכור לא מקבל פי שניים בירושת אימו? תשובה – נאמר על האבא **"כי את הבכור ... יכיר לתת לו פי שניים בכל אשר ימצא לו, כי הוא ראשית אונו** לו משפט הבכורה" דהיינו בנכסים שלו (של האבא) יש דין בכורה, ולא בנכסים של אשתו. › **ואינו נוטל בשבח דכתיב "בכל אשר ימצא לו"**: כלומר בכל מה שיהיה שייך לו (לאבא) בשעת המיתה. › **ולא בראוי כבמוחזק דכתיב "בכל אשר ימצא לו"**: ומאותו הפסוק לומדים גם שהוא צריך להיות מוחזק בזה בשעת מיתה, ולא מה שראוי לבוא אליו לאחר מכן.

*

למדנו במשנה – ולא האשה בכתובתה:

קושיא: **איני, והאמר שמואל בעל חוב גובה את השבח!** דהיינו אדם שהלווה כסף לחבירו (בשטר), ואחר כך הלווה מכר את הנכסים שהיו לו, והקונים השביחו את הנכסים. אם ללווה אין מה לשלם, המלווה גובה את החוב מהנכסים המושבחים שביד הלקוחות. ואם כן הרי גם האשה נחשבת כבעל חוב לגבי הכתובה שלה, ומדוע אינה גובה מהשבח שהושבחו הנכסים לאחר מות בעלה? תירוץ: **אמר ר' אבא – מקולי כתובה שנו כאן**: זהו אחד מהקולות שהקלו בכתובה על פני בעל חוב. [והטעם, משום שיותר משהאיש רוצה להתחתן האשה רוצה להינשא. ולכן גם אם יקלו בחוב כתובת הנשים, הרי שהנשים לא ימנעו מלהינשא משום כך. אבל לגבי בעל חוב שעושה טובה ללווה ומלווה לו כסף, אין לנו להקל בחובו שיאבד את שיעבודו בחינם].

*

למדנו במשנה – ולא הבנות במזונותיהן:

מאי טעמא? תנאי כתובה ככתובה דמי: מכיון שדין המזונות שלהם, מגיע מ'תנאי כתובה', כלומר מהתחייבות שמתחייב הבעל בכתובה. ולכן דינם ככתובה עצמה. וכמו שאת הכתובה, האשה לא גובה משבח ומראוי, כך גם אי אפשר לגבות את המזונות משבח וראוי.

*

למדנו במשנה – ולא (את) היבם:

מאי טעמא? "בכור" קרייה רחמנא: מכיון שהתורה קוראת לו "בכור", דינו כבכור שאינו מקבל את חלק הבכורה בשבח ולא בראוי.

אמר אביי: כל מה שהיבם לא מקבל את השבח בחלק של אחיו, זה דוקא בשבח שהשביחו הנכסים בין המיתה של האח ליבום (דהיינו שלפני שהספיק לייבם השביחו הנכסים). אבל 'בין יבום לחלוקה' כלומר אם לאחר שייבם השביחו הנכסים ואחר כך עשו את החלוקה בין האחים, הוא מקבל את החלק של אחיו בשבח. ומה הטעם? נאמר "**יקום על שם אחיו המת**" והרי הוא כבר 'קם' במקום אחיו, ואם כן כמו שאחיו היה מקבל בשבח אם היה חי, גם הוא מקבל בשבח כי הוא במקומו.

רבא אמר: רבא חולק. אפילו אם הם השביחו בין הייבום לחלוקה הוא לא מקבל בשבח. ומה הטעם? כי כפי שאמרנו למעלה היבם נחשב כמו 'בכור', ואם כן כמו שבכור לא מקבל בשבח שקודם החלוקה, כך גם היבם לא מקבל.

*

למדנו במשנה – וכולם אין נוטלין בשבח:

לאיתויי שבחא דממילא: הגמרא מבארת מה המשנה באה להוסיף במשפט הזה? והתשובה – שאפילו שבח שהגיע מאליו, אין להם חלק בו. והיינו כגון 'חפורה והוו שובלי' = בזמן המיתה התבואה היתה 'שחת' (הראויה לבהמה) ועכשיו היא נעשתה שיבולים. או 'שלפופי והוו תמרי' = בזמן המיתה היא היתה סמדר (פירות לא בשלים) ועכשיו הפירות נעשו תמרים גדולים.

היה מקום לחשוב שרק בשבח שהגיע על ידי טירחה של האחים (כגון שהם זיבלו את השדות) אין לבכור חלק נוסף, אבל בשבח שהגיע מאליו יש לו חלק בכורה. קמ"ל שלא.

*

למדנו במשנה – ולא בראוי כבמוחזק: זהו המשך המשפט הנ"ל שכולן אין נוטלין בראוי כבמוחזק.

לאיתויי נכסי דאבי אבא: הגמרא מבארת שהמשנה באה לרבות אפילו אם הסבא מת לאחר האבא, שאז ודאי שהבנים (הנכדים) היו אמורים לרשת אותו, בכל אופן אין הבכור נוטל חלק נוסף. והיינו, כי היה מקום לחשוב שהם לא נוטלים רק בנכסים שבמיתת האב היה ספק אם הבנים ירשו אותם. כגון שכאשר מת האב, היו לאח של האבא ילדים, ולאחר מכן מתו ילדיו של הדוד, ולאחר מכן מת הדוד. ובגלל שאין לדוד ילדים, הבנים של אחיו (האחיינים שלו) יורשים אותו. במקרה הזה, כאשר האבא שלהם מת היה ספק האם הבנים שלו ירשו את הדוד, כי בשלב הזה עוד היו לדוד ילדים בחיים. וקמ"ל שאפילו במקום שודאי תגיע ירושה לבנים (כגון שהסבא היה בחיים כנ"ל) אין הבכור נוטל פי שניים.

משנה: ואלו שאין חוזרין ביובל: 'הבכורה' - החלק הנוסף שקיבל הבכור בנכסים. והיורש את אשתו שמתה. והמייבם את אשת אחיו וקיבל את החלק של אחיו בנכסים.

והמתנה: המקבל מחבירו קרקע במתנה, לדעת ר"מ המתנה אינה חוזרת ביובל, כי רק מכירה חוזרת. אבל לדעת חכמים מתנה נחשבת כמכירה וחוזרת ביובל. לדעת רבי אלעזר לא רק מתנה חוזרת, אלא כל הרשימה הנ"ל (בכורה, יורש אשתו, ויבם) חוזרת ביובל.

רבי יוחנן בן ברוקה אומר: היורש את אשתו יחזיר את הקרקע לבני משפחתה, וינכה מהן את הכסף. ויתבאר בגמרא.

גמרא: מאי טעמא דרבי מאיר? הסובר שמתנה אינה חוזרת ביובל. תשובה – כי רק על מכירה אמר הקב"ה בתורה שהיא חוזרת ביובל, ולא על מתנה וירושה.

והני מירושה וכו': ולכן מה שקיבל בירושה דינו כירושה, ומה שקיבל במתנה דינו כמתנה. ובכור נחשב כמתנה כי כתוב "לתת **לו פי שנים**" בלשון מתנה. והגמרא ממשיכה לבאר –

'והיורש את אשתו': ירושת הבעל דאורייתא: ומכיון שזו 'ירושה', סובר ר"מ שהיא חוזרת ביובל.

'והמייבם את אשת אחיו': בכור קרייה רחמנא: מכיון שהתורה קראה ליבם "בכור" דינו כבכור, וכאמור החלק הנוסף של הבכור נחשב כ'מתנה' (כפי שלומדים מהפסוק הנ"ל).

למדנו במשנה – וחכמים אומרים מתנה כמכר:

מאי טעמייהו דרבנן? תשובה – נאמר "**תשובו איש אל אחוזתו**" והפסוק מיותר (כי כבר נאמר "**ושבתם איש אל אחוזתו**") לרבות את המתנה.

והני כולהו: ובשאר הדברים (בכור, ירושת אשתו, ויבם) מודים רבנן שהם לא חוזרים ביובל, כי הם 'ירושה' וירושה אינה חוזרת. והגמרא מבארת. אמנם ירושת אשתו וירושת יבם הדבר פשוט שהם ירושה. אמנם גם בכור נחשב ל'ירושה', כי נאמר "**לתת לו פי שנים**" הפסוק מקיש את שני החלקים שהוא מקבל זה לזה. דהיינו את חלק הבכורה הנוסף, לחלק 'הפשוט' שהוא מקבל כמו שאר האחים. ללמד שכמו שהחלק הפשוט הוא 'ירושה', כך גם חלק הבכורה הוא 'ירושה'.

למדנו במשנה – רבי אלעזר אומר כולם חוזרים ביובל:

סבר לה כרבנן: רבי אלעזר סובר כמו רבנן שלומדים מ"**תשובו**" לרבות את המתנה שחוזרת ביובל. אמנם הוא סובר שכל הדברים הנ"ל נחשבים כמתנה. כי בבכור נאמר "**לתת לו פי שנים**" בלשון 'מתנה' ללמד שחלק הבכורה נחשב כמתנה. והיורש את אשתו נחשב כמתנה, כי רבי אלעזר סובר שירושת הבעל מדרבנן. והמייבם את אשת אחיו, החלק של אחיו נחשב כמתנה, כי היבם נקרא בתורה "**בכור**" ללמד שדינו כבכור, והיינו שהחלק של אחיו שהוא יורש נחשב כמתנה.

*

אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן – האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל: שני אחים שחלקו את ירושת אביהם נחשבים כ'לקוחות', דהיינו כל אחד נחשב כקונה את חלקו מאחיו. משום שלדעת רבי יוחנן 'אין ברירה', דהיינו לא הוברר שכל אחד שקיבל את חלקו זה החלק שלו באמת, אלא כל אחד כאילו קונה מאחיו את חלקו תמורת החלק שהוא נותן לאחיו. ולכן כשמגיע היובל הם צריכים להחזיר את חלקם זה לזה (כלומר ל'שותפות' הראשונה), ולאחר היובל הם חוזרים ומתחלקים בנכסים.

קושיא: **מותיב רב הושעיא – 'ואלו שאין חוזרין ביובל, הבכורה'**: ואם האחים מחזירים את חלקם זה לזה, מדוע הבכורה אינה חוזרת ביובל? תירוץ: **אמר ליה ר' אלעזר**: מהי כוונת המשנה 'אין חוזרין'? שהם לא חוזרים בצורה של 'ביטול' כלומר הם לא מאבדים את החלק שלהם. דהיינו באמת האחים מחזירים את חלקם זה לזה, אבל הבכור לא מאבד את הזכות לקבל פי שניים, ואחרי היובל הוא יקבל שוב פי שנים בחלוקה החדשה.

קושיא: **מתקיף לה רב ששת מכלל דמאן דאמר 'חוזרין', חוזרין לבטלה קאמר?** לפי זה יוצא שלדעת רבי אלעזר הסובר שכולם חוזרים ביובל, הם חוזרים ומפסידים את הזכות שלהם? דהיינו הבכור מפסיד את הבכורה שלו! וכי יתכן דבר כזה?

תירוץ: **קרי רב חמא עליה דרב ששת**: אמר רב חמא על רב ששת את הפסוק בקהלת "**טובה חכמה עם נחלה**" = טובה חכמה וחריפות האמוראים עם הברייתות שידע רב ששת (והיו לו כ'נחלה'). אבל מכיון שרב ששת לא ידע את דברי האמוראים הוא הקשה את קושייתו. כי אמר רבין בשם רבי יוחנן וכו' שבאמת לדעת רבי אלעזר כולם חוזרין לבטלה!

*

למדנו במשנה – ר"י בן ברוקה אומר (אף) היורש את אשתו יחזיר לבני וכו':

קושיא: **מאי קסבר?** מה סובר רבי יוחנן בן ברוקה? אם הוא סובר שירושת הבעל מדאורייתא, מדוע שיחזיר לבני המשפחה את הירושה? ואם הוא סובר שירושת הבעל היא רק מדרבנן, אם כן הוא חייב להחזיר ומדוע הוא צריך לקבל על כך כסף?

תירוץ: **לעולם**: אכן הוא סובר שירושת הבעל מדאורייתא, אבל כאן מדובר שאשתו הורישה לו את בית הקברות המשפחתי. ומשום 'פגם המשפחה' שגנאי להם להיקבר בבית קברות אחר, אמרו חכמים שהוא יקבל כסף ויחזיר את בית הקברות למשפחה שלה.

וכדתניא: וכפי שכתוב בברייתא, שאדם המוכר את קברו, ואת דרך קברו, ואת מקום 'מעמדו' (=שבו עושים 'מעמדות' למת), ואת בית הספדו. באים בני המשפחה וקוברים אותו שם בעל כרחו של הקונה, משום פגם משפחה.

ומאי ינכה להם מן הדמים? דמי קבר אשתו: וביאור דברי משנתנו שהבעל שמחזיר את בית הקברות למשפחת אשתו 'ינכה להם מן הדמים', שהוא מפחית מהסכום שהם משלמים לו על הבית קברות, את הסכום שעולה הקבר של אשתו. משום שהוא חייב בקבורתה ועליו לשלם על הקבר שלה.

הדרן עלך פרק 'יש בכור' 👍